

نگاهی کوتاه به تئاتر خیابانی در اروپا

مسلم قاسمی

تئاتر خیابانی از دهه هفتاد میلادی به صورت یک هنر مستقل و پویا در آمده است. و سالانه هزاران انسان و رهگذر معمولی را به شوق آورده، به فکر انداخته و به خود جذب کرده است.

اصولاً هنر به آن جایی می‌رود که تماشاگر و مخاطب خود را پیدا کند. تئاتر خیابانی از قدیمی‌ترین، زنده‌ترین قابل لمس‌ترین آثار فرهنگی و هنری است.

تئاتر خیابانی هنریست دموکراتیک و مردمی، که خود را در یک فضای عمومی عرضه می‌نماید، جایی که مردم برای به دست آوردنش وقت و هزینه‌ای صرف نمی‌کنند و درست برعکس نمایش‌های صحنه‌ای که مردم آن را انتخاب نموده و برای دیدار آن برنامه و بودجه خاصی منظور می‌کنند خود شکار تئاتر خیابانی در کوچه و معابر می‌گردند.

سال‌هاست که دیگر جایگاه این هنر از مجموعه نمایش‌ها و حرکات شعبده‌بازی، آتش‌بازی، دلقک‌بازی و دیگر حرکت‌های مفرح و سرگرم‌کننده فاصله گرفته و به صورت یک هنر پیشرو، مترقی و مردمی در بین ملت‌ها عرض اندام می‌کند و با تحولاتی که طی این سال‌ها در سیر تکاملی آن به وجود آمده توانسته است به صورت یک هنر کامل ارتباط بسیار نزدیک و ملموسی با تماشاگر ایجاد نماید.

این هنر که حاوی زبان مخصوص تصویر، حرکت و احساس می‌باشد، به طور بسیار غیرمترقبه و ناگهانی مکان‌ها و خیابان‌هایی که محل رفت و آمد و گذر روزانه مردم هستند را به فضای دیگری تبدیل می‌نماید و همچنین رهگذر عادی را به تماشاگری کنجکاو و نقاد مبدل

فصلنامه هنر - شماره شصت و هشت

می‌سازد، مردمی که به ناگه خود را در یک لحظه فرسنگ‌ها از چیزی که هستند دور می‌سازد و گاه‌آینه‌ای در مقابل آنها گذاشته به خود نزدیک‌تر از گذشته می‌نماید و یا به آینده می‌برد و... بدون آنکه آمادگی یا توقع داشته باشند با آنها ارتباط برقرار می‌کند و لحظاتی ایشان را به دنیای دیگری پراز فانتزی، تخیل و... می‌کشاند.

در اینجا فقط حرکت نیست که معجزه می‌آفریند، بلکه هنر است که این مکان را به صحنه‌ای از فرهنگ و احساس و اندیشه مبدل می‌سازد.

این تئاتر خیابانی است که قادر است به صورت هدف‌مند و مشخص در زندگی روزمره انسان‌ها وارد شود و ارتباط لازم را برقرار نماید.

در اثر این ارتباطات متقابل، اغلب برخوردها و حالات جدید و غیر مترقبه‌ای پیش می‌آید که گاه‌آقابل حدس و گمان و پیش‌بینی نیست و در اینجا هنر باز یگر تئاتر خیابانی است که از این حوادث و برخوردها استفاده به جا و مطلوب را برده و آن را به سوی هدف نهایی سوق دهد. بازیگر باید بدانند هر تمنا و ستوایی، هر ابراز عقیده‌ای همواره با تعارف و گذشت همراه نمی‌باشد این را نیز باید بدانند که هر پاسخی نیز در جهت هدف نهایی نخواهد بود. لذا این جاست که هنر تمایز تئاتر خیابانی با دیگر هنرها، به ویژه نمایش‌های از پیش حفظ شده و قدم‌های شمارش شده، دکورهای ثابت، نورهای قراردادی بر روی نقاط مشخص و... جلوه‌گر می‌شود.

اصولاً تئاتر و خیابان دو عنصر متضاد و مجزا هستند.

تئاتر در لغت و به تعبیر عام مکانی است محفوظ به دور از‌های‌وهو و زندگی روزمره بیرون، نورکم، صداهای آهسته و بم، صدایی‌های روکش دار بی‌صدا و صحنه و دکور مشخص و ثابت. و خیابان محل رفت و آمد، شلوغی، بوق‌های ممتد ماشین‌ها، صدای موتور و هیاهوهای فراوان دیگر. این دو کاملاً در مقابل یکدیگرند و نه در امتداد هم. اما با وجود این همه تفاوت و تناقض چرا هنر و نمایش در خیابان در زیر آسمان آزاد ادامه دارد؟

این فضا چه چیزی در خود دارد که آدم‌ها را از زندگی روزانه می‌رباید و به دنیایی پراز فانتزی می‌کشاند.

تئاتر خیابانی با وجود تمامی این جریانات، معاملات، خرید و فروش‌ها و حرکت‌های داخل شهر به دنبال مخاطب خود می‌گردد. تماشاگری که با او بدون واسطه ارتباط برقرار نماید. این هنر متحرک پاسخ و واکنش می‌خواهد. هنری یک سویه نیست که حرف بزند، حرکت کند و در آخر مورد تشویق حاضرین قرار گیرد.

تئاتر خیابانی منتظر تشویق نمی‌ماند. مورد اعتراض هم واقع می‌شود. از خود دفاع می‌کند. مردم را به داوری می‌گیرد و چه بسا در این داوری محکوم شود. به این داوری احترام می‌گذارد و نهایت قضاوت را به وجدان‌ها می‌سپارد. اصولاً تماشاگر سهم پایاپای و مهمی در ادامه کار این رویداد هنری متحرک و بدون واسطه دارد.

قطعاً در تئاتر خیابانی بیان نقش اصلی را بازی نخواهد کرد. زیرا این ابزار ارتباطی در خیابان دارای محدودیت‌های خاصی است، از جمله سر و صدا، همهمه و... که این

محدودیت‌ها اجازه می‌دهد یا باعث می‌شود که بازیگر از توان دیگری برای ارتباط استفاده نماید و با به‌کارگیری از شیوه‌های متفاوت و متنوع دیگری سخن بگوید و در این زبان مفهومی تماشاگران احتیاجی به این که کاملاً حرف‌های بازیگر را بشنوند ندارند.

و باز این سوال مطرح است با وجود این همه مشکلات چرا هنرمندان چارچوبه‌های آرام و مطمئن داخل سالن‌ها را ترک می‌کنند و به‌طور مثال با این هوای سرد و مزاحم، ابری و بارانی به ویژه در اروپا در خیابان تئاتر اجرا می‌کنند؟

خانم کلایر هاولز مدیر مسئول تئاتر تی تانیک درباره اینکه چرا مدت ده سال است در خیابان به کارهای نمایشی می‌پردازد می‌گوید:

«فضای شب در خیابان بسیار زیبا و رویایی است. و جدای از این تئاتر خیابانی این موقعیت را برای انسان‌های فراوانی که در حالت عادی حاضر به رفتن به تئاتر نیستند فراهم می‌نماید تا نمایش ببینند.

هدف تئاتر تی تانیک این است که موضوع و داستانی را برای همه به‌طور یکسان تعریف می‌کند بدون اینکه بداند از چه طبقه و فرهنگ خاص هستند. داستان‌ها و موضوعات بسیار ارزشمند و برای تأثیرگذاری این وقایع و حوادث از صحنه‌های بسیار عظیم و گسترده‌ای استفاده می‌کنند که در تئاترهای معمولی امکان دسترسی به آن نیست. فضاهای بزرگ آب و آتش، نور، افکت که تأثیراتشان کمتر از بازی بازیگران نیستند و اصولاً ما برای هدفمان در اجرا حد و مرزی قائل نیستیم. به‌طور مثال گاهی اوقات تا قطر ۴۰ متر را با پروژکتور بر روی آب یا دیوار روشن می‌کنیم و بر روی آنها به بازی می‌پردازیم و به‌دلیل این آزادی عمل و وسعت فضا هنرمندان و گروه‌های زیادی تمایل به کار در بیرون از چارچوبه‌های محدود تماشاخانه‌ها پیدا کرده‌اند.

مانفرد بایل هارز (Manfred Beilharz) قدیمی‌ترین مسئول «Bonner Bienale» در پی بازدید از تئاتر «تی تانیک» و فرم اجرای آنها در بیان موضوع که واقعه ماندگاری بود و تأثیر بسیار زیادی بر او گذاشته بود، این گروه را برای افتتاح دومین فستیوال در سال ۱۹۹۴ دعوت کرد و در یک سخنرانی تحسین‌آمیز، جایزه «BITEF Pries» به این گروه تعلق گرفت.

مانفرد توضیح می‌دهد که اجرای تئاتر تی تانیک یک اثر هنری کامل است. تصاویر، ابزار، دانش - شناخت نور و روشنایی، آب و آتش، نقش اساسی را بازی می‌کردند و مکمل بازی‌ها، طراحی - صحنه، پانتومیم، حرکت موزون و دیگر هنرها بودند و ... چگونه بگویم یک هنر دلفریب، جذاب و دسته‌جمعی برای بیان یک چیز. که تمام اینها فقط در تئاتر خیابانی می‌تواند شکل بگیرد و به صحنه بیاید.

قدمت تئاتر خیابانی

کارناوال‌ها معروف‌ترین و قدیمی‌ترین شکل تئاتر خیابانی بوده‌اند. همچنین سیر تحول این هنر نیز از شروع نمایش‌های سیار در حدود ۳۰۰ سال قبل از میلاد مسیح در روم حدس زده می‌شود. هنگامی که تئاتر حرفه‌ای در قرن ۱۶ و ۱۷ در اروپا شکل گرفت نمایش‌های سیار، نوعی هنر

مردمی بودند که از آغاز قرن نوزدهم آرام آرام به صحنه‌های سرپوشیده کشیده شدند و به همان آرامی تئاتر خیابانی و سیار از نظرها محو گردید.

در قرن بیستم و تقریباً در دهه ۲۰ و ۳۰ تئاتر جدیدی شکل گرفت که حاصل حرکت‌های سیاسی در دوران حکومت وایمر (Weimer) در آلمان و حرکت‌های انقلابی و کارگری آن زمان بود. دایره این حرکت‌ها به قدری قوی بود که با جنبش‌های کارگری سوسیالیستی و کمونیستی همپایی و رقابت می‌کرد. البته تمامی این حرکت‌ها برگرفته از انقلاب روسیه بودند.

همچنین در سال‌های ۵۴ تا ۵۷ نمایش‌های کوتاه و بلندی در معابر و مکان‌های عمومی با موضوعات اعتراض‌آمیز و محرک در داخل و خارج کشور بر علیه سیاست خلع سلاح نمودن ارتش آلمان اجرا می‌شد. این گونه تئاترهای خیابانی تا سال‌های ۶۷ و ۶۸ به عنوان حرکت‌های پیشرو مطرح بودند.

نکته قابل توجه این بود که در حدود سال‌های ۶۰ و ۶۱ حرکت‌های تئاتری دانشجویی نظم سنتی تئاتر را به هم ریخته و مرز بین مردم و نمایش را از بین برد و به یک جنبش مردمی تبدیل کرد. تئاتر خیابانی در سال‌های ۶۷ و ۶۸ موضوعات روشنگرانه و سیاسی داشتند که آنها نیز ملهم و برگرفته از حرکت‌های زیرزمینی و سیاسی نیویورک به‌ویژه گروه‌های نان و عروسک (Puppet Bread and) و گروه سانفرانسیسکو (San Francisco Mine Troupe) بودند. تئاتر خیابانی اروپا با وجود تفاوت‌ها و تنوع زیادی که داشتند، حاصل یک نتیجه و آن انفجار حرکت‌های دانشجویی در آن زمان بود.

اما در دهه ۷۰ تئاتر خیابانی اروپا حرکت‌های سیاسی خود را از دست داد و به سمت موضوعات زیباشناسانه و اجتماعی روی آورد.

در سال ۸۰ ناگهان به‌صورت توده‌ای عظیم از فستیوال‌ها در اروپا جان گرفت و در سال ۸۱ گروه معروف اسپانیایی (Elscomediats) در شهر کوچک (Tarrega) در ۱۰۰ کیلومتری بارسلون فستیوالی به راه انداخت که در دوم سپتامبر هر سال کعبه‌آمالی بود برای هنرمندان و برگزارکنندگان نمایش‌های خیابانی که در حال حاضر این فستیوال به بازار بین‌المللی معاملات تولیدات تئاتر خیابانی مبدل شده است.

در سال ۱۹۸۶ فستیوال (Edlat) در شهر (Aurillac) فرانسه پایه‌گذاری شد این فستیوال بزرگ‌ترین همایش در نوع خود است که هر ساله بیش از ۳۰۰ گروه را در هفته آخر آگوست دعوت می‌کند و به واقع نبض هنر و خلاقیت در اینجا شکل می‌گیرد و به تپش می‌افتد.

فرانسه بزرگ‌ترین گروه‌ها و فستیوال‌های تئاتر خیابانی را داراست که محل رقابت، خلاقیت، نوآوری و بروز انگیزه‌ها می‌باشند. این فستیوال‌ها غالباً مورد حمایت مالی و ... شهر می‌باشند.

دو انجمن بزرگ هموار وظیفه حمایت از این گروه‌ها را به عهده دارند. در ماریسی هم مرکزی برای تولیدات هنر وجود دارد. پاریس مرکز بزرگ اسناد و مدارک فرهنگی و هنری است و سالانه کتابی به نام (Goliath) منتشر می‌شود که لیست گروه‌ها و اجراهای فستیوال‌های گوناگون در آن ثبت شده است. هنوز بانک اطلاعاتی که به‌طور کامل لیست و فهرست و آدرس تئاترهای خیابانی در آن باشد وجود ندارد. اما کتاب کوچکی حاوی اطلاعات تئاتر خیابانی اروپا هر ساله منتشر می‌شود.